

Silvana Orel Kos

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 81'255=111=163.6:316.75

Ideologija: izgubljeno ali pridobljeno s prevodom

Prispevek obravnava vpetost prevajalske dejavnosti v prevajalske norme, ki zrcalijo ideološki okvir ciljnega družbenega in jezikovnega sistema. Ideološke prvine so predstavljane glede na splošne družbene usmerjenosti, specifičnega ideološkega filtriranja, danosti ali omejenosti jezikovnega sistema ter omejenosti medija sporočanja v podnaslovnem prevajanju.

ideologija, družbeni sistem, jezikovni sistem, socializem, podnaslovno prevajanje, angleščina, slovenščina

This article presents the dependence of translation activity on translation norms, which reflect the ideological framework of the target social and language systems. Ideological elements are illustrated through the general perspective of the social system, specific ideological filters, the endowment or limitations of the language system, and the limits of the communication medium in subtitle translation.

ideology, social system, language system, communist period, subtitling, English, Slovenian

Prevod kot ideološki poligon

Prevajanje je dejavnost, v katero je vpeto sporočanje med (navadno) dvema jezikovnima in družbeno-kulturnima sistemoma. Daljše ko so razdalje med posameznimi sistemi, bolj napet je odnos med izvorno in ciljno obliko besedila. O napetostih med izvirnikom in prevodom so razglabljali že rimski misleci in ustvarjalci, kot sta Ciceron in Horacij. V zgodovini prevodoslovja sta začrtala osnovni skrajni normativni izhodišči, prevajalska pristopa, ki sta postala okvir za nadaljnja razglabljanja o oblikah, smislu in normah v prevajanju. Eden od pristopov je *zamejen* s tako imenovano zvestobo izvirniku, drugi pa se *odpira* v iskanje izraza, ki bi omogočil večjo razumljivost prevoda, kar se je skozi stoletja kritične prevodoslovne misli izoblikovalo v dokaj tendenčni prevajalski poziciji *zvestobe* izvirniku in *svobodnega* prevoda. Pojma zvestobe in svobode odsevata aksiološki pogled na prevajanje, s tem pa postane prevajanje pomembno ideološko opredeljeno področje, ki ga je mogoče normativno opisati, upravljati, nadzorovati in seveda manipulirati.

Šele v drugi polovici 20. stoletja je preigravanje med skrajnima točkama, torej med zvestobo in svobodo prevoda, dobilo dodatne in nove interpretativne razsežnosti, ki izhajajo iz družbene vloge prevoda in vpetosti prevoda v normativne okvire. Pojem zvestobe izvirniku se je prenesel na zvestobo ciljnemu bralcu, prevajalska svoboda pa se je začela opredeljevati v smislu funkcije ali *skoposa* (Reiss, Vermeer 1984) ciljnega besedila. Ob teh normativnih izhodiščih so prevodoslovci postajali čedalje bolj pozorni tudi na ilokucijsko ali kar ideološko *moč* prevoda kot sredstva bolj ali manj prikrite manipulacije ciljnega bralca.

Strokovno preučevanje prevodov odpira izvrstne možnosti za opazovanje, kako na prevod vplivajo (bolj ali manj izrecno) družbeno zapovedane oblike normiranega razmišljanja, vedenja in delovanja ali, na splošno, ideološki nastavki, ki so zajeti že v specifičnem segmentu jezikovnega

sistema, literarne poetike, družbeno-angažiranih pobud ter družbeno-političnih in verskih normativnih zahtev.

Doslej smo v razmišljanje zajemali specifičen odnos med izvornim in ciljnim besedilom, ki sta nosilca sporočila, in zunajbesedilne kriterije, ki opredeljujejo značaj odnosa med besediloma. Prevod pa je seveda izdelek konkretnega prevajalca, ki je *interpret* izhodiščnega besedila in *tvo-rec* ciljnega besedila. Prevajalčev prevod tako lahko podaja interpretacijo, ki je za ciljnega bralca nerazumljiva, enoplastna, večplastna, lahko pa tudi ideološko specifična. Glede na izbrana jezikovna sredstva in ideološke poglede lahko bralec sporočilo dojema kot tuje, nevtravno, domače, iz ozadja pa utegne na neozaveščenega bralca manipulativno delovati tudi skrivno vgrajeno ideološko prepričanje ciljne družbe. Interpretacije so odvisne od prevajalčeve splošne jezikovne in kulturne osveščenosti, izbranega splošnega prevajalskega pristopa in specifičnih prevajalskih strategij.

Delovanje splošnih in specifičnih ideoloških komponent v prevodih si bomo ogledali z vidika prevajalskih odločitev, kot jih opredeljujejo družbena usmerjenost, ideološko filtriranje in jezikovni sistem. Primere bomo vzeli iz literarnih besedil, podnaslovnega prevajanja in časopisja.

Družbena usmerjenost

V tradicionalnem pristopu k preučevanju sprejemanja družbeno reprezentativnih prevodnih del v ciljno družbo je Popovič (Bajt 1986: 159) kot najpomembnejše normativno izbirno merilo opredeljeval *reprezentativnost* besedila v okviru izhodiščnega literarnega sistema in izpolnjevanje kriterijev *kakovosti* in *relevantnosti* z vidika ciljnega literarnega sistema. Pri vidiku reprezentativnosti moramo biti še posebej pozorni na razlikovanje kriterijev kakovosti in relevantnosti, kadar jih očitno določa ciljni literarni sistem, ki ga normativno nadzira specifičen družbeni oz. ideološki interes, torej je kriterij estetske kakovosti v močni odvisnosti od ideološke relevantnosti. Bajt je v času socialističnega političnega režima in gibanja neuvrščenih opažal, da smo dobivali prevode za slovenski *literarni* sistem »zelo vprašljiv izbor iz književnosti jugoslovanskih narodov, pa tudi izbor iz književnosti tretjega sveta, denimo iz afriških kultur« (Bajt 1986: 159).

Ideološko normativni vidiki uredniške politike so se po eni strani odražali prek nasilnega vnosa prevedenih del dvomljive (literarne) kakovosti, po drugi strani pa so bili določeni avtorji ali dela tabuizirani, še zlasti pri vsebinah, ki niso podpirale ideološko vzgojne naravnosti tedanjega družbenopolitičnega sistema. Orel Kos (2005: 111) ugotavlja, da v povojnem socialističnem času zaradi režimsko nadzorovane prevodne politike nekatere pravljice danskega pravljicarja Hansa Christiana Andersena zaradi specifične religiozne vsebine, npr. *Rdeči čevlji*, *O deklici, ki je stopila na kruh*, niso mogle najti poti v slovenski literarni prostor, določene pravljice pa so bile ideološko nesprejemljive že zaradi samega naslova, npr. *Rajski vrt*, *Angel*.

Kakšno pa je stanje glede na sodobno oz. manj totalitarno družbeno usmerjenost? Ammann za nemško področje ugotavlja, da so založniški kriteriji, ki prispevajo k lansiranju leposlovnih prevodov na knjižni trg, nedoločljivi: včasih zadostuje že avtorjevo ime, vztrajnost literarnega zastopnika ali pa se založba odloči za že objavljen prevod, za katerega ji ni treba plačevati honorarja (Ammann 1993: 63). Ugotoviti moramo, da Popovičev kriterij reprezentativnosti dela tudi danes ni nujno v sozvočju s kriterijem kakovosti oz. relevantnosti, kar je posledica gospodarskih vidikov

založniške politike in knjigotrškega interesa. Založbe z izdajanjem knjižnih del sicer vplivajo na razmah bralne kulture, njihov primarni interes pa je pridobitna dejavnost in izbirajo predvsem izhodiščna besedila, ki omogočajo finančno varne naložbe, kot so bralne, največkrat tudi ekranizirane uspešnice v svetovnem merilu, npr. ekranizacije romanov avtorjev Rowling, J. R. R. Tolkien, mednarodne koprodukcije ilustriranih besedil (Dollerup, Orel Kos 2001; Bajt 1997: 43), nagrajeni avtorji in sistematično prevajanje besedil po vnaprej začrtani uredniški shemi. Založbe stavijo tuji komercialni uspeh in bogato ilustrirano literaturo na uspešno prodajo na domačem trgu (Venuti 1998: 124), pri tem pa, zlasti manjše založbe, zanemarjajo kriterij kakovosti.

Sklenemo lahko, da sleherna družbena usmerjenost prinaša svoj ideološki pečat, ki se odraža v splošnem moralno-vrednostnem sistemu. Politično specifičen družbeni režim, kot je bilo socialistično samoupravljanje v povojnem času do osamosvojitve Slovenije na začetku 90. let 20. stoletja, podstavlja ideološki filter vsebinam, ki naslavljajo aksiološke napetosti med Cerkvijo in družbo. V sodobni družbi liberalnega kapitalizma je ideološki filter opredeljen z ekonomskimi interesi, ki pa spretno izrabljajo demokratične družbene tokove v smeri proti komercializaciji in globalizaciji literarnega okusa.

Ideološko filtriranje

V prejšnjem poglavju smo opazovali, kako je uredniška politika vplivala na sprejem ali odklanjanje celotnih besedil ali avtorjev glede na specifično družbeno usmerjenost, v nadaljevanju pa bomo na primeru prevodov pravljic Hansa Christiana Andersena ugotavljali ideološke posege znotraj konkretnih besedil, ki so bila sprejeta v slovenski literarni sistem bodisi zaradi delovanja svetovnega literarnega kanona bodisi zaradi ekonomsko-komercialnih literarnih (modnih) zapovedi. Ideološki posegi v pravljice Hansa Christiana Andersena so natančno obdelani v Orel Kos 2001, 2005, v nadaljevanju pa bomo navedli zglede, ki kažejo, da se prikrita ideološka filtracija dogaja tako zaradi specifičnega političnega interesa kot tudi splošnih ideoloških dejavnikov, kot so globalna ali nevtralizirana duhovna usmerjenost v želji po doseganju večjega komercialnega uspeha.

Filtriranje ideoloških vsebin ne vpliva samo na količinsko in kakovostno pojavnost ideoloških prvin v prevodu, temveč prek njih literarni liki dobijo določen osebnostni značaj, ki ga opredeljujejo religiozne, moralne ali spolnoidentitetne vrednote. Interpretativni premik v dojemanju osebnosti lika prek nadomeščanja ali izpuščanja ideoloških elementov bomo opazovali pri Elisi, junakinji Andersenove pravljice *Divji labodi*. Ideološke posege opazamo tako v prevodu v času socialističnega režima (Andersen 1950, prevedel Rudi Kresal), ki je nastal prek vmesnega nemškega prevoda, kot tudi pri prevodu s konca devetdesetih let (Andersen 1997, prevedla Andreja Blažič), ki ravno tako ni bil preveden iz danskega izvornika, temveč prek angleškega prevoda Patricije Crampton, vendar je na naslovnici kot izvorni avtor naveden Hans Christian Andersen, zato bralec upravičeno pričakuje, da slovenski prevod odslikava izvorno ubeseditev, brez specifičnih ideoloških oz. prirejevalnih posegov.

V ideološko neoporečnih prevodih Elisa odreši svoje brate z neomajno vero in zaupanjem v Božjo pomoč, s predanostjo Božji volji in vztrajno molitvijo. V povojnem, socialističnem prevodu so neposredne omembe Boga izpuščene ali nadomeščene s panteističnimi pojmi, junakinja se mestoma zateka k molitvi kot poglobljenemu, religiozno neopredeljenemu iskanju duhovne pomoči.

Npr. ob preletu morja na krilih svojih bratov Elisa večkrat goreče moli k Bogu, kar je v Kresalovem prevodu posplošeno na molitev: »Iz srca ji je privrela molitev« (Andersen 1950: 333). V prekomorski deželi Elisa goreče moli, da bi prek sanj izvedela, kako naj odreši svoje brate. To se tudi zgodi in se na kolenih zahvali Bogu. V Kresalovem prevodu junakinja naslovi svojo prošnjo na *nebo*, gorečo molitev nadomešča vznemirjujoča misel, hvaležnost duhovni sili pa je sicer nakazana z religiozno deklarativnim poklekanjem:

»Nebo naj me usliši, da bi sanjala, kako vas morem rešiti!« je dejala. In ta misel ji ni dala miru. Vsa jo je prevzela tako silno, da jo je vznemirjala celo v spanju. [...] Tedaj je pokleknila od prekipevajoče hvaležnosti, šla iz votline in se lotila dela. (Andersen 1950: 335–336, podčrtala S. O. K.)

V zgornjem prevodu religiozna motivika in duhovne reference niso povsem izpuščene; nadomeščajo jih *nebo*, prispodoba za Boga, zanimivo pa je tudi, da Elisa poklekne »od prekipevajoče hvaležnosti«, ne piše sicer pred kom, vendar si lahko mislimo, da pred Bogom, saj je v tem kontekstu to najočitnejša asociacija. Nadaljnja navezava na duhovni svet je nakazana z mislijo, ki jo je vznemirjala v spanju, torej vidimo, da je odgovor, kako rešiti brate, privrel iz njenega nezavednega.

V prevodu iz leta 1997 so na zgoraj obravnavanih in drugih mestih v zgodbi omembe molitve in Boga kot duhovne instance preprosto izpuščene. Elisa in njeni izmučeni bratje zmorejo težko pot prek morja, kakor se bodo pač znašli, in tako celotno družčino dojemamo kot veliko bolj hrabro in neustrašno, kot so sicer v Andersenovi izvorni pravljici. Verjamejo vase, zato jim tudi ni treba moliti, niti ne potrebujejo Boga, da bi jih varoval. Elisina želja, da bi sanjala o odrešitvi bratov, je skopo izražena: rešitev se deklici razkrije v pasivnem snu in zdi se, da to sploh ni posebna milost, ki naj bi je bila deležna oseba z iskrenimi nameni. Po sanjah se zato Elisi ni treba nikomur zahvaliti, temveč se le urno loti dela:

»O, da bi se mi le sanjalo o tem, kako naj vas rešim!« je dejala in se zamislila. [...] Takoj je odšla iz votline, da bi začela delati. (Andersen 1997.)

Elisa v sanjah izve, da lahko odreši brate, če jim bo spletla srajce iz pekočih kopriv, ki jih bo z golimi rokami natrgala na pokopališču. Deklica se tudi v tem položaju zanaša na Božjo pomoč, v Kresalovem socialistično obarvanem prevodu Bog vnovič nastopa v prispodobni neba: »Nebo mi bodi naklonjeno!« (Andersen 1950: 339.) Elisa se vnovič sklicuje na duhovno pomoč ali naklonjenost usode.

V prevodu Blažičeve bo uspeh odvisen zgolj od dekličinega močnega značaja: »Moram biti pogumna!« Na tem mestu opazimo premik med tradicionalno in sodobno opredeljenimi značilnostmi ženskega spola. Medtem ko je Andersenova Elisa bogaboječa in globoko verna predstavnica ženskega spola, ki s svojim sočutjem, požrtvovalnostjo in zaupanjem v Boga uspe odrešiti uročene brate, pa v prevodu Elisa pridobi osebnostne značilnosti, s katerimi se ponašajo junakinje sodobnih risank in zgodb, torej zmožnost samostojnega uspešnega delovanja, neodvisno od duhovne pomoči. Pravzaprav je Elisa tako pogumna in samozavestna, da lahko povsem sama odreši enajst uročenih predstavnikov moškega spola. V Kresalovem prevodu, pri katerem opazamo določen izpust ali redukcijo religioznih referenc na duhovne prispodobne, pa v junakinji vendarle še slutimo neko odvisnost od usode, ki je močnejša od nje same oz. njenega spola.

Ugotovimo lahko, da je Kresalovo (za)brisanje religioznih pojmov nastajalo neodvisno od nemškega vmesnega prevoda, torej po diktatu tedanjega političnega režima. Prevod Blažičeve je zvest prevod angleške predloge, ki se deklarira kot prevod in ne priredba pravljice Hansa Christiana Andersena. Na osnovi sistematičnih izpustov krščanske religiozne motivike in izpustov celotnih odlomkov s kruto, krvoločno vsebino (nekaj tovrstnih izpustov najdemo tudi pri Kresalu), vendar le lahko sklenemo, da je v primeru prevoda Cramptonove za angleško beroče bralce in Blažičeve za slovenske bralce ideološki filter tako močno prisoten, da ne moremo več govoriti zgolj o ideološki filtraciji, temveč o ideološki priredbi. Ideološka priredba zaradi kapitalističnih komercialnih interesov sledi globalnim vzgibom po verski neopredeljenosti in upodabljanju junakinje, ki odslikava feministično obarvano karakterizacijo deklice, ki se razvija v svobodno žensko, neodvisno od nadrejenih avtoritet.

Nepolitično motiviran primer ideološke rabe jezika smo vzeli iz podnaslovnega prevajanja iz angleščine v slovenščino. V Zaporniškem tangu, enem najbolj znanih songov iz muzikala *Čikago*,¹ z govornjo in peto besedo nastopajo zapeljive morilke ljubimcev in mož. Ženske ne priznavajo, da so storile *kazniva* dejanja. Tako se ena zagovarja, da je zgolj izstrelila dva opozorilna strela ... Ljubimcu v glavo. Druga pripoveduje, kako se je mož preprosto zaletel v njen nož ... In to desetkrat. V odlomku c) se morilka niti ne spomni, kaj se je sploh zgodilo. Zaprte ženske nikoli neposredno ne uporabijo glagola *ubiti*, ne priznajo *kaznivega dejanja*, trdijo, da niso krive:

a) Zbor:

If you'd have been there

If you'd have seen it

I betcha **you would have done the same!**

Če bi bili zraven,

če bi videli,

bi ga ubili tudi vi!

b) Roxie: Yeah, but **did you do it?**

Ja, ampak **si ga ubila?**

Hunyak: Uh -uh, not guilty!

Nisem kriva.

c) Velma: Well, I was in such a state of shock,
I completely blacked out. I can't remember a thing.

Od šoka se mi je sternilo,
ničesar se ne spomnim.

It wasn't until later,
when I was washing the blood off my hands
I even knew they were dead.

Šele pozneje, ko sem
si spirala kri z rok,

sem se sploh zavedela,
da sta mrtva!

[...]

[...]

I didn't do it

But if I'd done it

Nisem ju ubila,

a če bi ju ubila,

How could you tell me
that I was wrong?

kdo bi trdil,

da to ni prav?

1 Gradivo odličnega prevoda je prijazno odstopila prevajalka Katarina Jerin.

V navezavi na kronološko (ne pa vzročno) predstavljanje dogodkov v angleškem izvorniku zapornice uporabljajo nadomestno zgradbo *do the same* (a) in večpomensko zvezo s tabuizirano konotacijo *do it* (b, c). V slovenskem prevodu se morilke v predstavljenih prizorih z neposredno rabo glagola *ubiti* bolj inkriminirajo in postavijo s pravnega vidika v zanje neugoden položaj. V refrenu sicer večkrat ponovijo »*It was a murder, but not a crime*« (Bil je umor, a ne zločin), iz katerega pa veje dvojna perspektiva oz. prepričanje žensk, da so bili moški deležni pravične kazni.

Danost in omejenost jezikovnega sistema

Ideološko filtriranje jezika lahko ponazorimo tudi s slovnično funkcijo, kot je sosledica glagolskih časov v angleškem jeziku, ki govorniku omogoča psihološko oddaljevanje ali približevanje podani vsebini. Raba sosledice glagolskih časov v angleščini je sicer precej natančno opredeljena z vrsto diskurza, ravno v časopisnem poročanju pa zasledimo, kako se glede na resnost in ideološko občutljivost predstavljene vsebine poročevalec raje odloča za sosledico glagolskih časov, s katero pokaže, da se od pogledov prvotnega sporočevalca distancira. V slovenščini se osebno distanciranje od podanega sporočila lahko sicer nakazuje s členkovnimi izrazi, kot so *naj bi*, *češ da*, *da*, še pogosteje se uporablja značilna, časovno nezamaknjena perspektiva, ki pa, zlasti ob rabi sedanjika v slovenskem prevodu spodnjega primera, vsaj načeloma omogoča intenzivnejšo psihološko identifikacijo s podano vsebino, s čimer pa se tudi odpirajo vprašanja ideološke perspektive:

Mr Lippestad said he had conceded that people viewed him as a »demon« but claimed they would »understand« why he wanted to become one of the world's worst serial killers.
(<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/norway/8717523/Norway-massacre-Anders-Behring-Breviks-friends-continuing-work-abroad.html>)

Lippestad je po poročanju Daily Telegrapha dejal, da **Brevik** razume, da ga ljudje vidijo kot »demon«, obenem pa je tudi prepričan, da bodo »razumeli«, zakaj je hotel postati eden najhujših množičnih morilcev na svetu. (<http://www.dnevnik.si/novice/svet/1042467326>)

Ideološko zagato, ki je posledica zgolj leksikalne vrzeli v ciljnem jeziku, lahko opazujemo v prevodu termina *coming-out narrative*. Angleška zloženka *coming-out* s pomenom razkritja istospolne usmeritve se je sredi 20. stoletja razvila iz frazema *come out of the closet* s pomenom javno priznati skrivnost oz. javno priznati svojo istospolno usmerjenost, ta frazem pa se je izoblikoval iz ameriške oblike še starejšega frazema *a skeleton in the closet* s pomenom sramotne skrivnosti. Strukturna specifičnost in metaforika v ozadju termina *coming-out (narrative)* je tako kompleksna, da se je v slovenskem prevodu ne da rešiti preprosto s kalkiranim oz. dobesednim prevodom, kar bi bila ena bolj gospodarnih možnosti glede na spodaj uporabljeno rešitev v publicistične namene. »Problem« slovenskega izraza ni le v njegovi dolgotini, temveč tudi v ideološkem značaju prevoda: medtem ko se v angleščini istospolni še vedno nekako metaforično »skrivajo« za samim idiomatičnim izrazom, pa slovenski prevod deluje kot razlagalna (obenem tudi ideološko) nazorna definicija:

»A lot of prejudice is based on stigma,« he added, »and actually the stigma around being gay has dropped off. The coming-out narrative is changing too, with parents being OK.« (<http://www.guardian.co.uk/world/2012/mar/03/homophobia-schools-study>)

»Veliko predsodkov temelji na stigmatizaciji in prav to stigmatizacijo homoseksualnosti zdaj opuščajo. Spreminja se tudi narativa obelodanjanja istospolno usmerjenega posameznika o svoji spolni usmerjenosti, saj starši to zdaj lažje sprejmejo.« pravi avtor. (<http://www.rtvlo.si/svet/vse-manj-homofobije-v-solah-a-ustrahovanje-se-nadaljuje/278195>)

Zaključek

Ali se z izbranim prevajalskim pristopom prevajalec *podreja* prevajalskim normam, ki jih bolj ali manj javno zapoveduje družbena ideologija, ali ideološko obarvane prevajalske norme prevajalec *krši* ali pa jih (svobodno) *izbira* glede na nabor možnih besedilnih interpretacij, je odvisno od stopnje razvitosti prevodne kulture v ciljni družbi ali od njene ideološke naravnosti. V nerazvitih prevodnih kulturah se prevajalec več ali manj po svojem občutku in izkušnjah odloča za optimalen pristop, v ideološko zap/drutih sistemih pristop narekuje politični aparat, v sodobni, globalno odprti družbi pa ob navidezni odprtosti in razpoložljivosti različnih možnosti prevajalca utegnejo voditi ali zavajati »potrebe« ali »želje« še zlasti potrošniško usmerjene družbe, in tudi specifičnih ideoloških tokov, značilnih za sodobne demokratično ekspanzivne (oz. kapitalistično naravnane) družbe. Prevajalec naj bo zadostno strokovno izobražen in profesionalno etičen, da se zaveda soodgovornosti pri izbiri ideološke usmerjenosti svojega ciljnega besedila.

Literatura

- AMMANN, Margret, 1993: Das bekannte Bild einer fremden Kultur – Ein Textvergleich. *TEXTconTEXT* 8. Heidelberg: Julius Groos Verlag. 63–79.
- BAJT, Drago, 1986: *Zapisi na robovih*. Maribor: Založba Obzorja.
- BAJT, Drago, 1997: Prevod kot objektivizacija subjektivnih meril. Majda Stanovnik (ur.): *Kriteriji literarnega prevajanja. Prevajanje in terminologija*. 21. prevajalski zbornik. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev. 42–48.
- DOLLERUP, Cay, OREL KOS, Silvana, 2001: Co-prints and translation. *Perspectives: Studies in Translatology* 9. Copenhagen: Museum Tusulanum Press, University of Copenhagen. 87–108.
- OREL KOS, Silvana, 2001: Let divjih labodov med nebese in peklom: pravljica Divji labodi H. C. Andersena v slovenskih prevodih. Martina Ožbot (ur.): *Prevajanje Prešerna*. 26. prevajalski zbornik (*Proceedings of the Association of Slovene Literary Translators, volume 26*). Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev. 289–309.
- OREL KOS, Silvana, 2005: Samoupravljanje Andersenovih pravljic. *Otrok in knjiga* 63. 100–112.
- REISS, Katharina, VERMEER, Hans J., 1984: *Grundlagen einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- VENUTI, Lawrence, 1995: *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London, New York: Routledge.
- VENUTI, Lawrence, 1998: *The Scandals of Translation*. London, New York: Routledge.

Viri

- ANDERSEN, Hans Christian, 1950: *Pravljice*. Prevedel Rudolf Kresal. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- ANDERSEN, Hans Christian, 1997: *Divji labodi*. Prevedla in lektorirala Andreja Blažič. Tržič: Učila.
- KLOPČIČ, Matjaž, 1987: *Moj ata, socialistični kulak. My Dad, the Socialist Kulak. Celovečerni igrani film/Full-length feature film. DVD*. Ljubljana: Viba film.